

AL-BUXORIY

Ilmiy jurnal

AL-BUKHARI

Scientific journal

AL-BUXORIY

Ilmiy jurnal

ISSN: 3030-3273

AL-BUKHARI

Scientific journal

ORIENTAL
UNIVERSITETI

AL-BUXORIY

Ilmiy jurnal

(Ikkinchi son)

Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qaroriga muvofiq tarix va filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga "Al-Buxoriy" ilmiy jurnali kiritilgan.

Toshkent – 2025

Bosh muharrir:

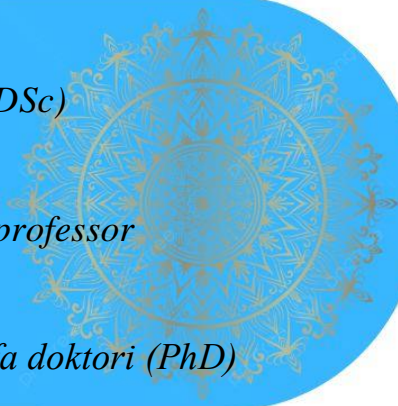
Farhod Maksudov, tarix fanlari doktori (DSc)

Bosh muharrir o‘rinbosari:

Malika Nasirova, filologiya fanlari nomzodi, professor

Mas’ul muharrir:

Govxar Raxmatova, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

“Al-Buxoriy”

ilmiy jurnalining tahrir hay’ati:

1. Azamat Ziyo t.f.d., akademik, professor – tahrir hay’ati a’zosi;
2. Zohidjon Islomov f.f.d., professor – tahrir hay’ati a’zosi;
3. Shorustam Shomusarov f.f.d., professor – tahrir hay’ati a’zosi;
4. Durдона Lutfullayeva f.f.d., professor – tahrir hay’ati a’zosi;
5. Komiljon Rahimov t.f.d., professor – tahrir hay’ati a’zosi;
6. Shamsiddin Kamoliddinov t.f.d., professor – tahrir hay’ati a’zosi;
7. Xolida Alimova f.f.d., professor – tahrir hay’ati a’zosi;
8. Aftondil Erkinov f.f.d., professor – tahrir hay’ati a’zosi;
9. Albert Burxanov t.f.d., akademik (Tatariston) – tahrir hay’ati a’zosi;
10. Samal Tuleubaeva f.f.d., professor (Qozog‘iston) – tahrir hay’ati a’zosi;
11. Sayfullo Mullodjanov t.f.d., professor (Tojikiston) – tahrir hay’ati a’zosi;
12. Zilola Xudoyberganova f.f.d., professor (Turkiya) – tahrir hay’ati a’zosi;
13. Akram Habibullayev t.f.d., professor (AQSh) – tahrir hay’ati a’zosi;
14. Ashirbek Mo‘minov t.f.d., dotsent (Qozog‘iston) – tahrir hay’ati a’zosi;
15. Murtazo Saidumarov f.f.n., professor (Saudiya Arabistoni) – tahrir hay’ati a’zosi.

MUNDARIJA

FILOLOGIYA

Zaripova Dilfuza Baxtiyorovna Huvaydo ijodida iqtibos san'ati	4
Nasirova Dildora Talibjonovna Solih ibn Muhammadning "Ash-Shuzur az-Zahabiyya" lug'atida berilgan fe'llar qismining tuzilish prinsiplari	13
Abdullayeva Shaxnoza Baxodir qizi Arab maqol va matallarining o'rganilish tarixi	24
Isakov Abdulahad Abdulvahobovich O'zbek va ingliz tillaridagi unlilarda fonologik interferensiya omillari	36
Мусаджанова Гулчехра Абдуманоповна, Якубова Ферузахон Аскарровна Лингвистический анализ формирования навыков устной речи при обучении русскому языку как иностранному	47
Исраилов Жахонгирхон Джамшидхонович, Исраилова Илона Халитовна Когнитивно-дискурсивный анализ формирования профессиональной иноязычной компетенции у студентов медицинских вузов: Англоязычный медицинский дискурс	58

TARIX

Axmedov Muzaffar Boriyevich, Azimbayeva Nargiza Tuxtamuradovna Movarounnahrda Islom sivilizatsiyasining shakllanishi (VIII–XI asrlar)	71
Mamataxunov Nozimjon Azizovich Abu Hanifa hayoti va uning ilmiy faoliyatiga doir ayrim mulohazalar	84
Bobojonov Islombek Usmonaliyevich O'zbekistonliklar va Misrlilar o'rtasidagi hamkorlik aloqalarining tarixiy ildizlari ...	92
Nasirillayeva Nodirabegim Furqat qizi Abdulla Nosirov daftarlari asosida haj guvohnomalari tahlili	101
Jo'rayev Sherzod Norovich Sulton Husayn Mirzo: Hokimiyat uchun kurash va Xurosonda davlat boshqaruvi ...	112
Asqarov Akbar Asadovich Amir Temur merosi va Uchinchi renessans: Tarixiy tajribaning bugungi ahamiyati ..	122

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI UNLILARDA FONOLOGIK INTERFERENSIYA OMILLARI

PHONOLOGICAL INTERFERENCE FACTORS IN UZBEK AND ENGLISH VOWELS

ФАКТОРЫ ФОНОЛОГИЧЕСКОЙ ИНТЕРФЕРЕНЦИИ В ГЛАСНЫХ В УЗБЕКСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Isakov Abdulahad Abdulvahobovich
Oriental universiteti, Filologiya fakulteti,
G‘arb tillari kafedrası o‘qituvchisi
Tel.: +998 90 562-07-33
e-mail: abdulahadisakov88@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbek va ingliz tillaridagi unli tovushlarda fonologik interferensiya omillari mavzusi tahlil qilinadi. Xususan, fonologik interferensiya tushunchasi va uning til o‘rganish jarayonida qanday muammolarni keltirib chiqarishi haqida so‘z boradi. O‘zbek va ingliz tillaridagi unli tovushlar orasidagi fonetik jihatlar, xususan, talaffuz farqlari, urg‘u masalasidagi o‘ziga xosliklar, diftong va monoftonglarning tuzilishidagi tafovutlar o‘rganilib, ularning nutq mazmuniga ta‘siri yoritib beriladi. Tadqiqot ishida til o‘rganuvchilarda yuzaga keladigan talaffuzdagi qiyinchiliklarning fonologik sabablarini aniqlashga e‘tibor qaratilgan. Mavzudan kelib chiqqan holda, ko‘tarilayotgan masalaning fonetik emas, balki fonologik jihatlariga ko‘proq e‘tibor qaratiladi. Shu sababli, nutq tovushlarining paydo bo‘lish o‘rnidan ko‘ra tovush o‘zgarishining so‘zlar ma‘nosini o‘zgartirishiga sabab bo‘lishi muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: *Fonologik interferensiya, o‘zbek tili, ingliz tili, unli tovushlar, talaffuz farqlari, urg‘u, diftong, monoftong, til o‘rganish, fonetik jihatlar.*

Annotation. This article highlights the topic of phonological interference factors between vowel sounds in Uzbek and English. Specifically, it discusses the concept of phonological interference and the challenges it poses in the language learning process. The phonetic aspects of vowel sounds in Uzbek and English, particularly differences in pronunciation, peculiarities in stress patterns, and structural distinctions between diphthongs and monophthongs, are examined, and their impact on the meaning of speech is elucidated. The study focuses on identifying the phonological reasons behind pronunciation difficulties encountered by language learners. In line with the topic, greater emphasis is placed on the phonological rather than phonetic aspects of the issue under consideration. Consequently, the discussion centers on how sound changes affect word meanings rather than the place of articulation of speech sounds.

Keywords: *Phonological interference, Uzbek language, English language, vowels, pronunciation differences, stress, diphthong, monophthong, language learning, phonetic aspects.*

Аннотация. В данной статье анализируется тема факторов фонологической интерференции в гласных звуках узбекского и английского языков. В частности, рассматривается понятие фонологической интерференции и то, какие проблемы она может вызывать в процессе изучения языка. Изучаются фонетические аспекты между гласными звуками узбекского и английского языков, включая различия в произношении, особенности ударения, а также структурные различия между дифтонгами и монофтонгами, и освещается их влияние на содержание речи. В исследовательской работе акцент делается на выявление фонологических причин трудностей в произношении, возникающих у изучающих язык. Исходя из темы, основное внимание уделяется не фонетическим, а фонологическим аспектам рассматриваемой проблемы. В связи с этим обсуждается не столько место возникновения звуков речи, сколько влияние изменений звуков на изменение значения слов.

Ключевые слова: *Фонологическая интерференция, узбекский язык, английский язык, гласные звуки, различия в произношении, ударение, дифтонг, монофтонг, изучение языка, фонетические аспекты.*

KIRISH

O‘zbek va ingliz tillaridagi unli tovushlarning talaffuzi va artikulyatsiyasidagi farqlar, fonologik interferensiyaning asosiy omillarini tashkil etadi. Bu interferensiya bir tildan ikkinchi tilga o‘tilganda, talaffuz va undosh unli tovushlar bo‘yicha xatolarni keltirib chiqarishi mumkin (Wells J., 1990: 54). Quyida ba’zi asosiy farqlar va interferensiya omillari haqida qo‘shimcha ma’lumotlar beriladi:

O‘zbek tiliga nisbatan ingliz tilida interferensiya ko‘proq miqdorda va xilma-xil bo‘lib, unda 12 ta unli tovush mavjud (masalan, /i:/, /ɪ/, /æ/, /ʌ/, /ɔ:/ va h.k.). O‘zbek tilida esa unli tovushlar soni kamroq (odatda 6-7 ta) va ular to‘liq rangli bo‘lmagan variantlarga ega. Ingliz tilida unli tovushlar uzun va qisqa shakllarga ega, bu esa talaffuzda farq qiladi. Masalan, /æ/ (man) va /eɪ/ (make) tovushlarining farqi o‘zbek tilida mavjud emas. Ingliz tilida ko‘plab unli tovushlar og‘iz bo‘shlig‘ini o‘zgartirib talaffuz qilinadi. O‘zbek tilida esa unli tovushlar ko‘proq tekis va to‘g‘ri chiqadi (Tarasov D., 1995: 36). Ingliz tilidagi ba’zi unli tovushlar, masalan, /ɪ/, /ʌ/, /æ/, ko‘proq og‘izning o‘zgacha holatiga, past yoki yuqori bo‘lishiga bog‘liq. O‘zbek tilida esa unli tovushlar ko‘proq aniq va oson artikulyatsiya qilinadi (Reformatskiy A., 1990: 41).

Ingliz tilida tovushni to‘g‘ri talaffuz qilish uchun tilning joylashuvi muhim ahamiyatga ega. O‘zbek tilida esa unli tovushlar ko‘proq aniq, xos jihatlarga ega.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

B. Ilyish ingliz tilining fonetika va fonologiyasini chuqur o'rganadi, tovushlar tizimi, urg'u va intonatsiyaga e'tibor beradi. Asosiy e'tibor ingliz tiliga qaratilgan bo'lib, o'zbek tili fonetikasi haqida ma'lumot berilmaydi. D. Tarasov esa ingliz tilining fonetik tuzilishi, talaffuz qoidalari va fonologik xususiyatlari tahlil qilinadi. A. Reformatskiy esa fonologiya va fonetikaning asosiy nazariyalarini ingliz tili misolida tushuntiradi. Ushbu manbalar ingliz tilining fonetika va fonologiyasini o'rganish uchun foydali bo'lsa-da, o'zbek tilining fonetik xususiyatlari yoki undagi tovushlar tizimi haqida ma'lumot bermaydi. O'zbek tili fonetikasi uchun alohida tadqiqotlar talab qilinadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tilshunoslikda qo'llaniladigan qiyosiy-tarixiy usullardan foydalanildi. O'zbek va ingliz tillaridagi unllarning fonologik xususiyatlari tahlil qilindi, interferensiya omillari eksperimental so'rovlar va nutq namunalari orqali tekshirildi. Statistik tahlil jarayonida interferensiya darajasi aniqlangan.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbek tilida unli tovushlar ko'p holatlarda bir-biriga yaqin bo'lgan tovushlar emas, balki ingliz tilida bu tovushlar o'xshash bo'lishi mumkin, bu esa talaffuzga ta'sir qiladi. Misol uchun, inglizcha /æ/ va /e/ tovushlari o'zbek tilida yo'q. Ingliz tilida unli tovushlarning uzunligi talaffuzda katta rol o'ynaydi, o'zbek tilida esa bu ko'pincha muammo bo'lmaydi. Bu unli tovushlarni noto'g'ri talaffuz qilishga olib kelishi mumkin (Shcherba L., 1952: 64).

Ingliz tilida urg'uli va urg'usiz unli tovushlar juda muhim o'ringa ega. Stressli unli tovushlar odatda uzun va ochiq, stress tushmagan unli tovushlar esa qisqa va yopiq. O'zbek tilida urg'uning ta'siri unli tovushlarga nisbatan kamroq bo'lishi mumkin. O'zbek tilida ingliz tilidagi ba'zi unli tovushlarni talaffuz qilish qiyin bo'lishi mumkin. Masalan, /æ/ yoki /ɪ/ tovushlarini o'zbek tilida to'g'ri talaffuz qilishda qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Chunki o'zbek tilida bunday tovushlar mavjud emas. O'zbek tilida ko'proq to'liq va to'g'ri tovushlar ishlatiladi, ingliz tilida esa ko'plab tovushlar ko'proq qisqargan, yumshatilgan yoki o'zgartirib talaffuz qilinadi, masalan, /ə/ tovushi.

O'zbek tilida undoshlar orasida unli tovushlar ko'proq tekis va aniq talaffuz qilinsa, ingliz tilida esa bunday farqlar ko'proq noaniqlik yaratishi mumkin.

Bu farqlar fonologik interferensiyaning eng asosiy omillari hisoblanadi. Tillar o'rtasidagi talaffuz va artikulyatsiya farqlari, agar ular to'g'ri tushunib ishlatilsa, tilni o'rganish va undan samarali foydalanish imkoniyatlari oshadi.

O'zbek tilida unli tovushlar asosan to'g'ri va oddiy talaffuzga ega bo'lsa, ingliz tilida bu tovushlar ko'proq muhim fonetik xususiyatlarga ega bo'lib, ba'zi unli

tovushlar o'zgaruvchan va turli aksentlarda farqlanadi. O'zbek va ingliz tillaridagi unli tovushlar orasidagi farqlar fonetik jihatdan juda sezilarli. O'zbek tilidagi unli tovushlar oddiy, aniq va kamroq o'zgaruvchan bo'lsa, ingliz tilidagi unli tovushlar ko'proq fonetik xususiyatlarga ega bo'lib, urg'u va tilning turli shevalariga qarab farqlanadi. Quyida bu masalani batafsil ko'rish mumkin:

1. Ingliz tilida unli tovushlar juda ko'p va ular fonetik jihatdan turlicha talaffuz qilinadi. Ingliz tilida 12 ta asosiy unli tovush mavjud, ammo ular har xil aksentlarda va dialektlarda farq qilishi mumkin. Bu tovushlarning ba'zilari o'zgaruvchan va to'liq farq qiladigan talaffuzga ega.

Misollar:

- /æ/ ("cat") – Bu tovush britan va amerika aksentlarida turlicha talaffuz qilinadi. Britanacha aksentda u ko'proq ochiq, amerikalik aksentda esa uni ko'proq qisqartirilgan shaklda eshitish mumkin.

- /ɪ/ ("sit") va /i:/ ("seat") – Bu tovushlar uzunligi va sifatida farqlanadi. Ingliz tilida bu unli tovushlar orasidagi farq, uzunlikni va bo'shliqni ifodalaydi, o'zbek tilida esa bunday farq yo'q.

- /ə/ ("schwa") – Bu tovush ingliz tilining eng keng tarqalgan tovushi bo'lib, ko'plab so'zlarda, ayniqsa urg'usiz bo'lishi mumkin, masalan, "banana" so'zida. O'zbek tilida bu tovush yo'q va bu kabi qisqa va to'liq talaffuzli unli tovushlar mavjud emas.

- Diftonglar – Ingliz tilida diftonglar, ya'ni ikki unli tovushning birgalikda talaffuzi keng tarqalgan, masalan, /aɪ/ ("my") va /əʊ/ ("go"). O'zbek tilida bunday diftonglar mavjud emas va unli tovushlar ko'proq alohida talaffuz qilinadi (Ilyish B., 2014: 78). Diftonglar — bu ikki unli tovushning birgalikda talaffuz qilinishi bo'lib, ingliz tilida ular keng tarqalgan. O'zbek tilida esa bunday diftonglar yo'q, va unli tovushlar ko'proq alohida talaffuz qilinadi. Diftonglar fonetik interferensiya va talaffuzdagi qiyinchiliklar sababli ingliz tilini o'rgangan o'zbek tilida so'zlashuvchilarga ba'zi noaniqliklarni keltirib chiqarishi mumkin (Yuldashov I., Muhammedova S., 2020: 54).

- Ingliz tilidagi diftonglar ikki unli tovushning birlashishi orqali hosil bo'ladi. Bu tovushlar bir-biriga izchil ravishda, ammo tezda birlashib talaffuz qilinadi. Quyida ingliz tilidagi eng keng tarqalgan diftonglarga misollar keltirilgan:

- /aɪ/: Bu diftong "my" so'zida ishlatiladi. Diftong "a" va "i" tovushlarining birlashuvidan iborat. Bu tovushni talaffuz qilishda avval "a" tovushi chiqariladi, so'ngra "i" tovushi qo'shiladi. Misol: "my", "fly", "time".

- /əʊ/: Bu diftong "go" so'zida ishlatiladi. Bu tovushni talaffuz qilishda avval "ə" (shva) tovushi va keyin "u" tovushi chiqadi. Bu ingliz tilidagi "o" tovushining yumshoq, o'zgacha talaffuzi. Misol: "go", "home", "show".

• /eɪ/: Bu diftong “say” soʻzida ishlatiladi. Bu tovushda “e” va “i” tovushlari birlashadi. Misol: “say”, “day”, “play”

• /aʊ/: Bu diftong “how” soʻzida ishlatiladi. Bu tovushda “a” va “u” tovushlari birlashadi. Misol: “how”, “now”, “cow”.

• /ɔɪ/: Bu diftong “boy” soʻzida ishlatiladi. “o” va “i” tovushlarining birlashuvi. Misol: “boy”, “toy”, “coin”.

• Oʻzbek tilida esa bunday diftonglar mavjud emas. Oʻzbek tilida unli tovushlar koʻproq alohida talaffuz qilinadi. Oʻzbek tilining fonetik tizimi oʻzgacha va unli tovushlar koʻpincha alohida oʻqiladi. Masalan:

• Oʻzbek tilida “ay” ingliz tilidagi /aɪ/ diftongi ingliz tilida “my” soʻzida qanday talaffuz qilinsa, oʻzbek tilida “ay” tovushlari alohida talaffuz qilinadi, yaʼni ikki unli alohida eshitiladi: “ay” soʻzida “a” va “y” tovushlari mustaqil talaffuz qilinadi (masalan, “hayot”).

• Oʻzbek tilida “o” va “y”: Ingliz tilidagi /əʊ/ diftongi oʻzbek tilida alohida “o” va “u” tovushlariga boʻlinadi. Oʻzbek tilida unli tovushlar qisqa va aniq talaffuz qilinadi, shuning uchun ingliz tilidagi /əʊ/ tovushiga oʻxshash birikmalar oʻzbek tilida mavjud emas.

• Boshqa diftonglar: Oʻzbek tilida /eɪ/, /aʊ/ yoki /ɔɪ/ kabi tovushlar alohida unli tovushlar sifatida talaffuz qilinadi. Oʻzbek tilida unli tovushlarning birlashishi koʻpincha yanada yumshoq va alohida boʻladi (Muhammedova S., 2022: 75).

• Ingliz tilini oʻrgangan oʻzbeklar uchun diftonglar toʻgʻri talaffuz qilinishida baʼzi qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Chunki oʻzbek tilidagi unli tovushlar koʻproq alohida talaffuz qilinadi va unli tovushlarning birlashuvi (diftonglar) oʻzbek tilining fonetik tizimida mavjud emas. Masalan, ingliz tilida “my” yoki “how” soʻzlarini talaffuz qilishda oʻzbek tilida unli tovushlarning alohida talaffuzi vaqti bilan murakkablik yaratishi mumkin. Oʻzbek tilidagi soʻzlarda unli tovushlar bir-birini aniqlik bilan almashtiradi, lekin ingliz tilida bunday oʻzgarishlar va unli tovushlarning birlashishi juda tez sodir boʻladi (Abduraxmanova N., 2024: 22).

• Ingliz tilini oʻrgangan oʻzbeklar /aɪ/ (my), /əʊ/ (go), /eɪ/ (say) kabi diftonglarni talaffuz qilayotganda, ularni koʻpincha toʻgʻri talaffuz qilishda qiynalishlari mumkin, chunki oʻzbek tilida bunday birlashgan tovushlar mavjud emas.

Ingliz tilida diftonglar talaffuzni yanada boyitadi, lekin oʻzbek tilida bu tovushlarning yoʻqligi oʻzbek tilini oʻrganganlar uchun fonetik interferensiya va talaffuzdagi qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. Diftonglar ingliz tilida tovushlarning birlashishi sifatida ishlatilsa, oʻzbek tilida unli tovushlar koʻproq alohida talaffuz qilinadi, bu esa oʻzbek tilidagi talaffuzni ingliz tilida soʻzlashuvchilar uchun qiyinlashtiradi.

2. Ingliz tilida unli tovushlar talaffuzi aksent va dialektga qarab sezilarli darajada farq qiladi. Buning natijasida unli tovushlarning talaffuzi juda o'zgaruvchan bo'lishi mumkin.

Britaniya aksentida /r/ tovushi ko'proq talaffuz qilinmaydi va unli tovushlarning talaffuzi ko'proq aniq bo'ladi. Amerika aksentida esa /r/ tovushi ko'proq va kuchli talaffuz qilinadi, shuningdek, unli tovushlar ko'proq qisqartirilgan yoki yumshatilgan bo'ladi.

Avstraliya aksentida unli tovushlarning talaffuzi ham o'ziga xos. Misol uchun, /æ/ tovushi "cat" so'zida Britaniya aksentiga nisbatan ancha ochiqroq va uzoqroq talaffuz qilinadi.

3. Ingliz tilida unli tovushlarning uzunligi ham katta ahamiyatga ega. Ba'zi tovushlar qisqa, ba'zilari esa uzun bo'ladi va bu farq talaffuzga ta'sir qiladi. Ingliz tilidagi uzun unli tovushlar uzunroq talaffuz qilinadi. Masalan, /i:/ ("see") va /u:/ ("food") uzun va ochiq talaffuz qilinadi.

Ingliz tilida qisqa unli tovushlar ko'proq yopiq va tez talaffuz qilinadi, masalan, /ɪ/ ("sit") va /ʌ/ ("cup"). O'zbek tilida esa unli tovushlar ko'proq tekis va aniq talaffuz qilinadi. O'zbek tilida uzun va qisqa unli tovushlar orasidagi farqlar ingliz tiliga nisbatan juda kam uchraydi. O'zbek tilidagi unli tovushlar oddiy va ko'pincha to'g'ri talaffuz qilinadi (Khaydarov M., 1994: 64).

4. O'zbek tilida unli tovushlar orasida uzunlik farqi deyarli yo'q. Barcha unli tovushlar o'rtacha uzunlikka ega va ular ko'proq aniq talaffuz qilinadi.

"Schwa" (ə) tovushi yo'q. O'zbek tilida unli tovushlar doimo aniq va to'liq talaffuz qilinadi.

O'zbek tilida urg'u ko'pincha so'zning oxirgi bo'g'iniga tushadi, ammo bu urg'uning talaffuziga ta'siri ingliz tiliga nisbatan kamroq bo'ladi.

5. Ingliz tilini o'rgangan insonlar o'zbek tilidagi unli tovushlar orasidagi farqlarni to'g'ri talaffuz qilishda ba'zi qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Bu holat fonetik interferensiya deb ataladi, ya'ni ingliz tilining fonetik tizimi o'zbek tiliga ta'sir qilib, ba'zi tovushlarning noto'g'ri talaffuziga olib kelishi mumkin.

Masalan, ingliz tilida "a", "e", "i", "o", "u" tovushlari bilan o'zbek tilidagi "a", "e", "o", "u" tovushlarining farqlari ba'zan murakkablik tug'dirishi mumkin. Ingliz tilida ba'zi tovushlar o'zbek tilida yo'q yoki boshqacha talaffuz qilinadi. Unli tovushlarning talaffuzi o'zbek tiliga nisbatan ko'proq rang-barang va farq qiladi. Misol uchun, ingliz tilida "a" tovushi "cat" (kat) so'zida qisqa va o'tkir talaffuz qilinadi, lekin o'zbek tilida bu tovush "katta" so'zidagi kabi o'zgacha talaffuz qilinadi. O'zbek tilida "a" ko'proq ochiq va to'qroq.

Ingliz tilidagi "e" tovushi "bet" (bet) so'zida qisqa va aniq bo'lsa, o'zbek tilidagi "e" tovushi ko'pincha uzunroq va yumshoq talaffuz qilinadi. Masalan, "ketmoq" so'zidagi "e"). "I" ingliz tilida qisqa yoki uzun bo'lishi mumkin, masalan, "sit" [sit] va

“seat” [siit] so‘zlarida, lekin o‘zbek tilida bu tovush ko‘pincha yanada aniqroq va qisqa bo‘ladi. “O” ingliz tilida “hot” (hot) so‘zida ochiqroq va qisqa bo‘lsa, o‘zbek tilida “o” tovushi odatda to‘qroq va aniqroq talaffuz qilinadi. “U” ingliz tilida “put” [put] va “rule” [ruul] so‘zlarida farq qiladi, o‘zbek tilida esa “u” tovushi ko‘pincha umumiy va o‘zgarmagan bo‘ladi, ya‘ni o‘zbek tilida “kul” so‘zidagi kabi to‘qroq va uzunroq talaffuz qilinadi. Misol uchun ingliz tilida “th” tovushi o‘zbek tilida mavjud emas. Bu tovushni talaffuz qilishda ko‘plab ingliz tilini o‘rganayotganlar qiyinchiliklarga duch keladilar. “Think” va “this” kabi so‘zlarda “th” tovushi uchraydi, bu tovushni o‘rgatishda ikki xil muammo bor.

“R” tovushi: Ingliz tilida “r” tovushi (masalan, “red”) ko‘proq tomoqda yoki retroflex talaffuz qilinadi, o‘zbek tilida esa “r” tovushi odatda tilda (alveolar) va yanada aniq talaffuz qilinadi. O‘zbek tilida “r” tovushining talaffuzi ingliz tilidagi “r” ga nisbatan osonroq va sezilarli farq qiladi.

“V” va “W” tovushlari: Ingliz tilida “v” va “w” tovushlari farqlanadi, ammo o‘zbek tilida “w” tovushi mavjud emas, shuning uchun o‘zbekcha so‘zlashadiganlar “w” tovushini “v” tovushi sifatida talaffuz qilishlari mumkin. Masalan, “west” so‘zini “vest” deb talaffuz qilish mumkin.

“L” tovushi: Ingliz tilida “l” tovushi tilni yuqori tishlarga yaqinroq joylashtirib talaffuz qilinadi (masalan, “lip”). O‘zbek tilida esa bu tovush ko‘proq odatdagi til pozitsiyasida talaffuz qilinadi.

Ba‘zi tovushlar, masalan, “ch”, “sh”, “j” kabi tovushlar o‘zbek tilida mavjud, ammo ingliz tilidagi talaffuzlarda bu tovushlarning talaffuzi o‘zbek tilida farqlarga ega bo‘lishi mumkin. Misol uchun, “ch” tovushi ingliz tilida ko‘proq yumshoq va aniq talaffuz qilinadi, o‘zbek tilida esa “ch” tovushi odatda biroz o‘zgacha va o‘tkirroq talaffuz qilinadi. Ba‘zi tovushlar o‘zbek tilidagi ma‘nolarga qarshi kelishi mumkin. Misol uchun, ingliz tilidagi “b” va “p” tovushlarining farqi o‘zbek tilida unchalik muhim bo‘lmaydi, lekin ingliz tilida bu ikki tovushning talaffuzi va ma‘nosi o‘rtasida katta farq bor. O‘zbek tilini o‘rganaganlar bu tovushlarni noto‘g‘ri ishlatishlari mumkin.

Fonetik interferensiya - bu ingliz tilini o‘rganayotganlar uchun o‘zbek tilidagi tovushlarning talaffuzidagi farqlar va o‘zgarishlar bilan bog‘liq bo‘lgan murakkabliklaridir. Vaqt o‘tishi bilan va muntazam mashqlar bilan bu farqlarni yengish mumkin. Diftonglarni o‘rganishda turli metodlar va yondashuvlar qo‘llaniladi. Diftonglarni to‘g‘ri talaffuz qilish, ularni aniqlik bilan ajratish va ular bilan bog‘liq fonetik interferensiyani kamaytirish uchun quyidagi metodlardan foydalanish mumkin:

1. Pronunciation Practice. Diftonglarni o‘rganishda talaffuzni rivojlantirish uchun muntazam mashqlar qilish juda muhim. Diftonglarni to‘g‘ri talaffuz qilishni o‘rganish uchun quyidagi amaliyotlar tavsiya etiladi:

➤ Ovozlarini qisqa va uzoq talaffuz qilishni o‘rganish. Diftonglar odatda ikki unli tovushdan iborat bo‘lgani uchun, ular o‘rtasida kechikish yoki uzilishlar mavjud.

Misol uchun, ingliz tilidagi /aɪ/ diftongini “my” soʻzida qisqa va aniq talaffuz qilishni mashq qilish.

➤ Diktant va eshitish mashqlari. Diftonglarni oʻrganishda eshitish koʻnikmalarini rivojlantirish ham muhim. Toʻgʻri talaffuzni eshitib, soʻzlarni takrorlash va yozish orqali talaffuzni yaxshilash mumkin.

➤ Repetition. Ingliz tilida diftonglarni oʻrganayotganlar uchun qayta talaffuz qilish metodikasi juda samarali. Bu metod orqali unli tovushlarning oʻzaro aloqasini va ularning birlashishini oʻrgatish mumkin. Masalan, “my”, “fly”, “try” kabi soʻzlarni takrorlash.

2. Vizual materiallar, videolar yoki animatsiyalar yordamida talaffuzni oʻrganish juda samarali. Video mashqlar orqali ingliz tilidagi diftonglarni qanday talaffuz qilishni koʻrish va oʻrganish imkoniyati mavjud. Bunday videolarni va resurslarni oʻzbek tilida taqdim etilgan izohlar bilan qoʻllash, talabalarga talaffuzni yaxshilashda yordam beradi.

• Mouth position. Diftonglarni talaffuz qilishda ogʻizning qanday holatda boʻlishini kuzatish muhim. Masalan, /aɪ/ diftongida ogʻizning shakli qanday boʻlishi kerakligini video orqali koʻrsatish.

3. Minimal Pairs. Minimal juftliklar — bu talaffuz jihatidan faqat bitta tovush farq qiladigan soʻzlar boʻlib, ular orqali diftonglar orasidagi farqlarni oʻrganish juda samarali. Ingliz tilidagi diftonglar va oʻzbek tilidagi tovushlar oʻrtasidagi farqlarni taqqoslash orqali oʻrgatish mumkin.

• Misol:

➤ /eɪ/ vs. /æ/: “say” va “sat”

➤ /aɪ/ vs. /i/: “my” va “me”

➤ /əʊ/ vs. /ɒ/: “go” va “got”

Bunday minimal juftliklar yordamida talabalarga diftonglarning aniq talaffuzini tushuntirish mumkin.

4. Focused Pronunciation Analysis. Diftonglarni oʻrganishda talabalarga toʻgʻri talaffuzni tahlil qilishni oʻrgatish metodikasi ham foydalidir. Bu metodda talaba avval notoʻgʻri talaffuzni eshitadi, soʻngra toʻgʻri talaffuzni taqqoslab, farqni aniqlaydi.

Diftonglarni alohida tahlil qilish har bir diftongning qanday talaffuz qilinishini tushuntirish, talaffuzdagi asosiy xatolarni aniqlash va ularni tuzatishga yordam berish lozim.

5. Ingliz tilining fonetik transkripsiyasini oʻrganish orqali talaba diftonglarning toʻgʻri talaffuzini oʻrganishi mumkin. Ingliz tilida har bir soʻzning fonetik transkripsiyasini oʻrganish, uning talaffuzini yaxshilashda juda foydalidir (Gʻaniyeva H., 2022: 58).

Bu borada IPA (International Phonetic Alphabet) – Diftonglarni toʻgʻri talaffuz qilish uchun xalqaro fonetik alifboga (IPA) asoslangan transkripsiyalarni oʻrganish

yordam beradi. Masalan, “say” soʻzining IPA transkripsiyasi /seɪ/ boʻlib, bu talabalarga toʻgʻri talaffuzni tushunishga yordam beradi.

6. Targeted Listening and Imitation. Diftonglarni oʻrganish uchun eshitish mashqlari va soʻzlarni oʻzgacha talaffuz qilish metodikasi qoʻllaniladi. Talaba ingliz tilida professional talaffuzlarni eshitib, ularni takrorlaydi. Buning uchun ingliz tilidagi filmlar, podkastlar yoki musiqalarni eshitish va diqqat bilan takrorlash yaxshi natijalarga olib keladi.

Oʻrganilayotgan materiallarda diftonglarning talaffuzini diqqat bilan tinglash va takrorlash zarur. Masalan, ingliz tilidagi audio materiallarni tinglab, soʻzlar va ularning talaffuzini toʻgʻri ifodalash kerak.

7. Peer Pronunciation Practice. Birgalikda talaffuz qilish mashqlari ham juda foydali. Talabalar bir-birlari bilan muloqotda boʻlib, diftonglarni birgalikda talaffuz qilishadi. Bu usul yordamida ular oʻrtasidagi talaffuz bilan bogʻliq xatolarni tezda aniqlab, toʻgʻrilashlari mumkin.

8. Interaktiv dasturlar va mobil ilovalar. Mobil ilovalar yoki interaktiv dasturlar yordamida diftonglarni oʻrganish juda qulay. Bu ilovalar orqali talaba diftonglarni mashq qilishi, talaffuzini eshinishi va oʻzini tekshirishi mumkin.

Ilovalar yordamida talaba toʻgʻri talaffuzni mashq qilib, xatolarni tuzatish imkoniyatiga ega boʻladi. Masalan, “Pronunciation Power” yoki “Elsa Speak” kabi ilovalar orqali diftonglarni oʻrganish mumkin.

Diftonglarni oʻrganish uchun yuqoridagi metodlar va yondashuvlar samarali hisoblanadi. Ular orqali talaba nafaqat toʻgʻri talaffuzni oʻrganadi, balki diftonglar orasidagi farqlarni aniq tushunadi. Diftonglarni oʻrganishda davomiy mashqlar, talaffuzni toʻgʻri eshitish va izchil amaliyotlar muhim ahamiyatga ega.

Interdental pozitsiya – Ingliz tilidagi “th” tovushi tilni tishlar orasiga qoʻyish orqali talaffuz qilinadi. Oʻzbek tilida bunday talaffuz odatda mavjud emas, chunki oʻzbek tilida unli tovushlar koʻproq labial yoki palatal pozitsiyalarda talaffuz qilinadi (Maʼrupov E., 2023: 10).

Tovushlar oʻrtasidagi farqlar: Ingliz tilidagi “th” tovushini oʻzbek tilida oʻrgangan insonlar koʻpincha “t” yoki “d” tovushlariga oʻzgartiradilar. Misol uchun, “think” soʻzini “tink” yoki “sink” deb talaffuz qilishadi. Bu fonetik interferensiyaning tipik namunasidir.

Bu interferensiya ingliz tilidagi aniq tovushlarni oʻzbek tilida toʻgʻri ishlatishda baʼzi muammolarga olib keladi, lekin vaqt oʻtishi bilan til oʻrganishda bu farqlarni yengish mumkin. Misol uchun oʻzbek tilida /æ/ yoki /ɪ/ kabi tovushlarni talaffuz qilishda qiyinchiliklar yuzaga keladi, chunki bu tovushlar oʻzbek tilida yoʻq (Shakirov M., 1994: 87). Shuningdek, ingliz tilidagi “schwa” tovushi oʻzbek tilida mavjud emas, shuning uchun bu tovushni oʻzbek tilida oʻrganganlar notoʻgʻri talaffuz qilishlari mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O‘zbek va ingliz tillaridagi unli tovushlar orasidagi farqlar nafaqat talaffuzda, balki aksent, unli tovushlarning uzunligi, sifat va dialekt farqlarida ham sezilarlidir. Ingliz tilida unli tovushlar ko‘proq o‘zgaruvchan va aksentlarga qarab farqlanadi, bu esa til o‘rganish jarayonida fonetik interferensiyaning yuzaga kelishiga olib keladi.

Maqolada bu farqlar, ayniqsa, ingliz tilidagi ba’zi unli tovushlarning talaffuzidagi noaniqliklar va o‘zbek tilida bunday tovushlar yo‘qligi o‘rganildi.

Fonologik interferensiya, asosan, o‘zbek tilida mavjud bo‘lmagan ingliz unli tovushlarini talaffuz qilishda yuzaga keladi. Masalan, ingliz tilidagi /th/ va /ð/ kabi tovushlar o‘zbek tilida to‘g‘ri talaffuz qilinmasligi mumkin. Shuningdek, ingliz tilidagi uzun va qisqa unli tovushlarning o‘zbek tiliga ta’siri ham fonologik interferensiyaning keltirib chiqaradi. Maqolada fonologik interferensiyaning til o‘rgatish jarayoniga ta’siri va bu interferensiyaning bartaraf etilishi uchun tavsiya etilgan amaliy yondashuvlar ham ko‘rib chiqildi. Yozma va og‘zaki nutqda interferensiyaning oldini olish uchun maxsus trening va mashqlarni o‘tkazish zarurligi ta’kidlandi. Shuningdek, til o‘rganuvchilar uchun to‘g‘ri talaffuzni o‘rganishda fonologik interferensiyaning qanday qilib yo‘qotilishi ko‘rsatildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Abduraxmanova N. (2024) Ingliz va o‘zbek tillarida instruktiv diskursning leksik semantik jihatlarini hamda tarjima muammolari // Universal xalqaro ilmiy jurnal. – Andijon: Andijon davlat universiteti.
2. Ilyish B. (2014) Phonetics and Phonology of the English Language. – Moscow: Moscow Universities Publishing House.
3. Khaydarov M. (1994) O‘zbek tili fonetikasiga kirish. – Toshkent: O‘qituvchi.
4. Ma’rupov E. (2023) Talabalarning ingliz tili fonetik kompetensiyasini rivojlantirishdagi qiyinchiliklar. – Toshkent.
5. Muhammedova S. (2022) Tilshunoslikka asoslari. – Toshkent.
6. Reformatskiy A. (1990) Fundamentals of Phonology and Phonetics of the English Language. – Moscow.
7. Tarasov D. (1995) Phonetics and Phonology of the English Language. – Leningrad, Leningrad University.
8. Yuldashov I., Muhammedova S. (2020) Mutaxassislikka kirish. – Toshkent.
9. G‘aniyeva H. (2022) Grammatika va uning predmeti. Grammatik kategoriya, grammatik ma’no va grammatik shakl // Maktabgacha ta’lim jurnali: J. 5. – Toshkent.
10. Shakirov M. (1994) O‘zbek tili fonetikasiga kirish. – Toshkent: Fan.
11. Shcherba L. (1952) Russian phonology. – Moscow: Publishing House of the Academy of Sciences.
12. Wells J. (1990) Accents of English. – London: Cambridge University Press.

REFERENCES:

1. Abduraxmanova N. (2024) Ingliz va o‘zbek tillarida instruktiv diskursning leksik semantik jihatlari hamda tarjima muammolari // Universal xalqaro ilmiy jurnal. – Andijon: Andijon davlat universiteti. (In Uzbek)
2. Ilyish B. (2014) Phonetics and Phonology of the English Language. – Moscow: Moscow Universities Publishing House.
3. Khaydarov M. (1994) O‘zbek tili fonetikasiga kirish. – Toshkent: O‘qituvchi. (In Uzbek)
4. Ma’rupov E. (2023) Talabalarning ingliz tili fonetik kompetensiyasini rivojlantirishdagi qiyinchiliklar. – Toshkent. (In Uzbek)
5. Muhammedova S. (2022) Tilshunoslikka asoslari. – Toshkent. (In Uzbek)
6. Reformatskiy A. (1990) Fundamentals of Phonology and Phonetics of the English Language. – Moscow.
7. Tarasov D. (1995) Phonetics and Phonology of the English Language. – Leningrad, Leningrad University.
8. Yuldashov I., Muhammedova S. (2020) Mutaxassislikka kirish. – Toshkent. (In Uzbek)
9. G‘aniyeva H. (2022) Grammatika va uning predmeti. Grammatik kategoriya, grammatik ma’no va grammatik shakl // Maktabgacha ta’lim jurnali: J. 5. – Toshkent. (In Uzbek)
10. Shakirov M. (1994) O‘zbek tili fonetikasiga kirish. – Toshkent: Fan. (In Uzbek)
11. Shcherba L. (1952) Russian phonology. – Moscow: Publishing House of the Academy of Sciences.
12. Wells J. (1990) Accents of English. – London: Cambridge University Press.